

TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ
JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI ÉS
JOGI NÉPRAJZI KUTATÓCSOPORT

JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI, JOGI NÉPRAJZI KISKÖNYVTÁR 10.

Száz plusz Tíz JUBILEUMI KÖTET

Tárkány Szücs Ernő (1921–1984)

*Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és
Jogi Néprajzi Kutatócsoport (2011–2021)*

Szerkesztette:

Nagy Janka Teodóra–Bognár Szabina–Szabó Ernő

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM KPVK
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

SZEKSZÁRD
2021

JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI, JOGI NÉPRAJZI KISKÖNYVTÁR 10.
Sorozatszerkesztő: Nagy Janka Teodóra

Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport
jogineprajz.hu

A kötet megjelenését támogatta:

ℳ VÁSÁRHELYI TESTAMENTUM ALAPÍTVÁNY

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI, JOGI NÉPRAJZI KISKÖNYVTÁR 10.

JUBILEUMI KÖTET

Tárkány Szücs Ernő
(1921–1984)

Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és
Jogi Néprajzi Kutatócsoport
(2011–2021)

Szerkesztette:
Nagy Janka Teodóra–Bognár Szabina–Szabó Ernő

Pécsi Tudományegyetem KPVK

Bölcsészettudományi Kutatóközpont NTI

SZEKSZÁRD
2021

ISSN 2064-888X
ISBN 978-963-429-793-2

© Szerzők 2021
© Szerkesztők 2021

Szerkesztő:
Nagy Janka Teodóra
Bognár Szabina
Szabó Ernő

Lektor:
Homoki-Nagy Mária
Mezey Barna

Szaknyelvi fordítás:
Falus Orsolya (angol)
Matla Gabriella (spanyol)
Szabó Tamás (német)

Kiadja:
Pécsi Tudományegyetem KPVK
Bölcsészettudományi Kutatóközpont NTI

Technikai szerkesztő: Szabó Ernő
Nyomda: Séd Kft., Szekszárd

Tartalomjegyzék

Előszó	9
TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁN	
Nagy Janka Teodóra: <i>Tárkány Szücs Ernő jogász, a magyar jogi néprajz kutatója (1921–1984)</i>	17
Katona Imre: <i>Tárkány Szücs Ernő, Hódmezővásárhely 1921.10.13. – Budapest 1984.07.20.</i>	19
Tárkány Szücs Attila: <i>A börzsönyi kaland</i>	25
Szenti Tibor: <i>Ember, aki már fölülről néz ránk!</i>	29
Filep Antal: <i>Emlékezés Tárkány Szücs Ernőre: a hódmezővásárhelyi indulás</i>	33
Gráfik Imre: <i>Tárkány Szücs Ernőre emlékezve (Chicago 1973)</i>	47
Mezey Barna: <i>Tárkány Szücs Ernő és a jogtörténet</i>	71
Homoki-Nagy Mária: <i>Tárkány Szücs Ernő és a magyar végrendeletkutatás</i>	81
Gyáni Gábor: <i>Tárkány Szücs Ernő hagyatéka és a magyar társadalomtörténet</i>	89
Nagy Janka Teodóra: <i>Tárkány Szücs Ernő és a magyar népi jogéletkutatás fénykora (1939–1949)</i>	103
Bognár Szabina: <i>Egy jogi néprajzi szintézis lehetősége: Tárkány Szücs Ernő az MTA Néprajzi Kutató Csoportjában (1975–1984)</i>	119
Szenti Csilla: <i>Dr. Tárkány Szücs Ernő jogász, néprajztudós írásos hagyatéka a Hódmezővásárhelyi Levéltárban</i>	139
Presztóczy Zoltán: <i>Tárkány Szücs Ernő könyvhagyatéka a hódmezővásárhelyi levéltárban</i>	149
Bognár Szabina – Szabó Ernő: <i>Tárkány Szücs Ernő (1921–1984) 100 jogi néprajzi vonatkozású publikációja</i>	159
A TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ JOGI KULTÚRTÖRTÉNETI ÉS JOGI NÉPRAJZI KUTATÓCSOPORT MEGALKULÁSÁNAK 10. ÉVFORDULÓJÁN	
Bánkiné Molnár Erzsébet: <i>A Jászkun terület népi jogéletének tükröződése a 18. századi helyi rendtartásokban</i>	169
Bárh János: <i>Valláserkölcsei vétségek feltárása és büntetése 1828-ban a Nyikó mente három katolikus falujában</i>	185
Bódiné Beliznai Kinga: <i>Szimbólumok a tárgyalóteremben</i>	195

Csáji László Koppány: <i>A humor szerepe az ügyvédfolklorban</i>	209
Domokos Mariann: <i>„Éljen Wekerle s a polgári házasság!”</i> <i>Propaganda és populáris kultúra a 19. század végén</i>	221
Gelencsér József: <i>„A gazdák kékbeli parlamentje”</i> <i>Székesfehérvár paraszttársadalmának fóruma</i>	241
Herger Csabáné: <i>Die Errungenschaftsgemeinschaft im ungarischen</i> <i>Ehegüterrecht nach 1848</i>	261
Horváth József: <i>A végrendeletek kutatásának újabb eredményei (2008–2020)</i>	283
Lanczendorfer Zsuzsanna: <i>Jogi néprajzi adatok az irodalomban</i> <i>Bűnesetek Galgóczi Erzsébet műveiben</i>	297
Marian Małeckí – Falus Orsolya: <i>Árpád-házi Szent Kinga</i> <i>Egy legenda és jogtörténeti háttere</i>	315
Matla Gabriella: <i>A spanyol jogszokáskutatás intézményesülése:</i> <i>Joaquín Costa öröksége</i>	331
Örsi Julianna: <i>A család változó szerepben</i>	343
J. Újváry Zsuzsanna: <i>A jogszokások szerepe a földesúr–jobbágy viszony</i> <i>alakulásában a Magyar Királyság északi megyéinek hódoltsági falvaiban</i>	355
Varga Csaba: <i>Tárkány Szücs Ernő és kora. A jogi néprajz és helyzete</i> <i>a marxista-leninista állam- és jogelmélet közegében</i>	375
Völgyesi Levente: <i>A konzisztoriális bíráskodás jogi néprajzi elemei a váci</i> <i>egyházmegye területén</i>	389
Nagy Janka Teodóra – Szabó Ernő: <i>Tárkány Szücs Ernő szellemi hagyatéka: a</i> <i>10 éves Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport</i>	405
Alapító okirat	415
Tagnévsor	419
Resümee / Resúmen / Resume	423
Egy évtized pillanatképei	443

A végrendeletek kutatásának újabb eredményei (2008–2020)¹

HORVÁTH JÓZSEF

(történész, könyvtáros; igazgató-helyettes, Dr. KPKKT, Győr)

Recent Results in the Study of Testaments

In my paper, I took into account the results of the national research of the Testament of the last decade, looking at the most important works on the subject of historical Hungary. Of the source publications, I could only refer to those published in the stand-alone volume. These studies illustrate the diversity of research topics.

Keywords: will; testamentary research; testamentary source communication

Azt hiszem, egyetérthetünk abban: a hazai végrendelet-kutatás terén megkerülhetetlen Tárkány Szücs Ernő munkássága! Az éppen 60 esztendővel ezelőtt megjelent *Vásárhelyi testamentumok*² napjainkig követendő mintául szolgál a forrástípus kutatóinak; de a 40 éve kiadott *Magyar jogi népszokások*³ is többeknek adott inspirációt a téma kutatásához.⁴ Az addigi „termés” számba vételére a 2008 áprilisában Szekszárdon tartott jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti konferencián tettem kísérletet, mintegy száz forrásközlést, illetve feldolgozást említve az ennél lényegesen bővebb választékból; ezek mintegy kilenctized része 1981 után látott napvilágot.⁵

Jelen tanulmányom célja a 2008-tól 2020-ig megjelent végrendelet forrásközlések, illetve feldolgozások áttekintése. Az előbbiből – csupán az önálló kötetben megjelenteket számítva – bő tucatnyit, az utóbbiból legalább háromszor annyit találtam gyűjtőmunkám során; talán már ezen előre bocsátott számok is bizonyítják az újbóli számbavétel szükségességét, illetve hasznosságát. De – mint látni fogjuk – indokolja azt a megjelent munkák szakmai „súlya” is.

A késő-középkori testamentumok kutatásának újabb eredményeiről

Az 1526 előtti városi végrendeletek kutatása kapcsán 2008-ban leginkább Szende Katalin eredményeit méltathattam, aki 2004-ben megjelent *Otthon a városban* című munkájában már 27, e tárgyban közzétett korábbi tanulmányára

¹ A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által támogatott FK 132220 sz. projekt támogatásával készült.

² Tárkány Szücs 1961.

³ Tárkány Szücs 1981.

⁴ Vö. pl.: Gelencsér 2014.

⁵ Horváth 2009: 266–279.

hivatkozhatott. Elemzését a Házi Jenő által közzétett soproni, valamint a még kiadatlan pozsonyi és eperjesi testamentumokra alapozva mutatta be a késő-középkori városok mindennapi életét, kitérve – többek között – a családszerkezet, valamint az öröklési szokások vizsgálatára is.⁶ Bár a témában azóta is megjelent több jelentős tanulmánya,⁷ a legfontosabb eredménynek azt tartom, hogy a pozsonyi végrendeleteket már korábban is kutató Majorossy Judittal⁸ együttműködve sikerült nyomtatásban megjelentetniük a város 1529 előtti csaknem teljes testamentum-gyűjteményét!⁹ Ezt nem csupán a mennyiség miatt tartom jelentősnek – nyolcszáznál több, 1410 és 1529 között keletkezett végakaratról van szó –, de azért is, mert így összehasonlítható elemzésekre is lehetőséget biztosít, például a végrendeletek alaki kellékeit, vagy éppen formuláinak ünnepélyességét illetően. És nem mellékes szempont az sem, hogy a két vaskos kötetet a jó nevű Böhlau Verlag adta ki, így számos országba eljuthatnak példányai.

A késő-középkorból a városiak mellett leginkább a nemesi végrendeletekkel foglalkozott a kutatás; e téren Kubinyi András 1990-es években megjelent tanulmányaira hivatkozhattam. Újabb eredményként csupán Kulcsár Beáta 2008-ban megjelent munkáját említhetem, aki a középkori magyar nemesi testamentumokról készített áttekintést.¹⁰

A 16-17. századi testamentumok kutatásáról

Az 1526 utáni egy és háromnegyed évszázadból fennmaradt források közzétételében az utóbbi bő évtizedben leginkább az erdélyi kutatók jeleskedtek. Tüdős S. Kinga a hadviselő székelyek végrendeleteinek közzétételével¹¹ megkezdett sorozatát az erdélyi nemesek és főemberek testamentumainak publikálásával folytatta, három kötetet szentelve a témának: az 1600 előtti időszakból 45, a 17. század első hat évtizedében keletkezettek közül 72, míg az 1661 és 1723 közötti évekből 69 forrást választott ki közlésre.¹² Nem csupán a közzétett mennyiség érdemel elismerést, de a közzététel módja – az alapos bevezető tanulmányok, a pontos jegyzetek, a szómagyarázatok, a testálókrol összeállított „kislexikonok” stb. – is. Ez utóbbit azért tartom fontosnak, mert a kötetekben számos „híres ember” utolsó akarata is helyet kapott: az utolsó kötetben például – az Apor, a Bánffy, a Bethlen vagy a Teleki család több tagja mellett – megtalálhatjuk Pekry Lőrinc, valamint felesége, Petróczi Kata Szi-dónia (az első magyar költőnő), illetve a jeles nyomdász Misztótfalusi Kis

⁶ Szende 2004.

⁷ Pl.: Szende 2008.

⁸ Vö: Horváth 2009: 270.

⁹ Majorossy–Szendé 2010; Majorossy–Szendé 2014.

¹⁰ Kulcsár 2008.

¹¹ Tüdős 2003. (A kötet 138 végrendeletet tartalmaz.)

¹² Tüdős 2006, Tüdős 2008a, illetve Tüdős 2011.

Miklós végrendeletét is. Meg kell említenem, hogy Tüdős S. Kinga számos tanulmányt publikált e témában, magyar és román nyelven egyaránt.¹³

A közzétett erdélyi testamentumok számát gyarapítja Rűsz-Fogarasi Enikő munkája is: Ő a kora-újkori marosvásárhelyi végakaratok közül tett közzé 20 darabot, az 1586 és 1689 közötti bő évszázad terméséből.¹⁴ Figyelemre érdemes, hogy a kiválasztott forrásokat betűhív átírásban, valamint a mai magyar nyelv szerinti olvasatban is közzéteszi – nyilván az érdeklődők szélesebb körére is gondolva. A szerző más munkáiban is foglalkozik e forrástípussal: egy rövid tanulmányban közzétette például Nagy Szabó Péter 1646-ban kelt végrendeletét, aki legalább 9 alkalommal volt egy-egy évig városbíró Marosvásárhelyen.¹⁵

Sopronban a már említett – Házi Jenő, illetve Szende Katalin nevéhez köthető¹⁶ – kutatásokat Dominkovits Péter és D. Szakács Anita folytatta; mindketten több forrásközlést, illetve tanulmányt jegyeznek a témában. D. Szakács Anita 2008-ban megjelent, magyar és német nyelvű bevezető tanulmányokkal ellátott kötetében közel száz olyan, 1544 és 1787 között keletkezett végrendeletet tett közzé, melyek készítője Sopronban működő orvos, sebész, patikus, fürdős vagy bába volt.¹⁷ Ahogy a közreadó megfogalmazta: készítőik által „a kora újkori egészségügy helyi társadalma szinte teljességgel reprezentálva van”¹⁸ – ez teszi különösen értékké vállalkozását. Dominkovits Péterrel közösen sajtó alá rendezett – ugyancsak kétnyelvű bevezető tanulmányokat tartalmazó –, 2018-ban megjelent kötetükben viszont a soproni evangélikus városvezető és szellemi elit végakarataiból válogattak: összesen 45 végrendelet, valamint 3 inventárium láthatott így teljes szövegével napvilágot; a források döntő többsége a 17. században keletkezett.¹⁹

Dominkovits Péter a soproniak mellett a szombathelyi testamentumokat is kutatta: ezekből igyekezett kigyűjteni a készítőik városon kívüli kapcsolataira vonatkozó adatokat.²⁰ A 16. századi pozsonyi végrendeleteket kutató Tózsza Rigó Attila a városvezető elit családszerkezetének vizsgálatára használta fel e forrásokat, az 1529 és 1557 közötti három évtizedből nem kevesebb, mint 338 testamentumot véve alapos elemzés alá.²¹ Egy másik tanulmányában viszont – kiterjesztve vizsgálódását a bécsi végakaratokra is – arról értekezett, milyen hatással volt a reformáció a polgárok végrendelkezési

¹³ Vö.: Tüdős 2008b, Tüdős 2008c.

¹⁴ Rűsz-Fogarasi 2014.

¹⁵ Rűsz-Fogarasi 2012.

¹⁶ Vö.: Horváth 2009: 268–270.

¹⁷ D. Szakács 2008.

¹⁸ D. Szakács 2008: XLIII.

¹⁹ Dominkovits–D. Szakács 2018.

²⁰ Dominkovits 2008.

²¹ Tózsza Rigó 2005.

gyakorlatára.²² Ennek kapcsán számos értékes megállapítást tett a testamentumok nyelvezetével, valamint formuláival kapcsolatosan is.

Magam – többek között – a kora-újkori végrendeletek jogtörténeti forrásértékére vonatkozó adalékokat igyekeztem összegezni; ezekből született egy-egy tanulmányom a győri polgári, illetve a nyugat-dunántúli kismemesi testamentumok jogtörténeti kutatás szempontjából általam hasznosíthatónak vélt adataiból.²³

A 18-19. századi végrendeletek kutatásának újabb eredményeiről

Ahogy azt már 2008-ban is megállapíthattam: a magyarországi végrendelet-kutatás a legintenzívebben a 18-19. századra, azon belül pedig főként a városi, illetve mezővárosi forrásokra irányul.²⁴ Így nem meglepő, hogy azóta is megjelent néhány fontos munka erre az időszakra, illetve ezen településtípusokra vonatkozóan.

A közölt források mennyiségét tekintve Zalaegerszeg jár az élen: a Csomor Erzsébet által sajtó alá rendezett két kötet együttesen 384 zalaegerszegi testamentumot tartalmaz az 1701-től 1826-ig terjedő ötnegyed évszázadból.²⁵ Munkájának köszönhetően így nyomtatásban is elérhetővé váltak azok a dokumentumok, melyeknek csak a létére utalhatott Tárkány Szücs Ernő, Degre Alajos szíves közlésére hivatkozva.²⁶

A szentesi végrendeleteket is csupán a szakirodalomból ismerhettük korábban: Nagy Ibolya a temetkezési szokások kutatása során hasznosította adataikat.²⁷ Később Homoki-Nagy Mária elemzett néhányat; 2018-ban Ő jelentetett meg közülük egy kötetnyi válogatást, mely nem csupán a benne közölt 156 darab, döntő többségében a 19. század első felében keletkezett testamentum miatt fontos, de nagyon értékes – jogtörténeti szempontból kiemelkedően fontos – bevezető tanulmánya okán is.²⁸

Vác esetében egy már megkezdett forráskiadás folytatásáról beszélhetünk: Horváth M. Ferenc – aki a sorozat 2006-ban kiadott első kötetében az időrendben legkorábbi 138 végrendelet közlésével 1750-ig jutott el –, 2010-ben újabb két kötetet segített napvilágra;²⁹ így ma már minden, 1785 előtt keletkezett váci végakarat elérhető nyomtatásban. Debrecenben viszont – Rácz István 1983-ban megjelent válogatását követően³⁰ – 2018-ban ismét

²² Tózsza Rigó 2012.

²³ Horváth 2014, illetve Horváth 2016.

²⁴ Horváth 2009: 273–276.

²⁵ Csomor 2015.

²⁶ Tárkány Szücs 1981: 728.

²⁷ Nagy 1986.

²⁸ Homoki-Nagy 2018a.

²⁹ Horváth 2006, illetve Horváth 2010a és Horváth 2010b.

³⁰ Rácz 1983.

egy válogatott kötet látott napvilágot: Kovács Ilona a város – főként a református kollégiumhoz kötődő – hírességeinek végrendeleteiből tett közzé mintegy félszáz darabot, a reformáció 500. évfordulója előtt is tisztelegve. Ami egyedivé teszi válogatását: mindegyik testálóról közöl egy rövid (többnyire másfél-két oldalas) életrajzot is, segíteni akarván ezzel az utolsó akaratában foglaltak megértését.³¹

A városi végrendeletek kutatása kapcsán két jelenségre szeretném még felhívni a figyelmet. Az egyik: immár kisebb városokból is kézbe vehetünk néhány forrásközlő kiadványt. A törökszentmiklósi összeállításban az 1793 és 1919 közötti időszak terméséből válogatott a forrásokat sajtó alá rendező Héja László;³² míg a Szálkai Tamás által kiadott derecskei kötet időhatárai 1745-től 1893-ig terjednek. Ez utóbbi válogatás érdekessége, hogy a 15 testamentum mellett ugyanannyi más jellegű hagyatéki irat – inventárium, osztálylevél, árverési jegyzőkönyv, hozomány-összeírás stb. – is közlésre került.³³

A másik, amiről szólni szeretnék: Adriana Švecová nagyszombati végrendeletekről írott hatalmas munkája. E témában korábban csak Németh Gábor kötetét forgathattuk, aki az 1540 és 1690 közötti időszakból tett közzé 90 darab magyar nyelvű végakaratot.³⁴ Adriana Švecová munkájának címében az 1700-1871 korszakjelölés ennek folytatását ígéri; a két kötetben megjelent, együttesen 1384 oldalas kiadvány azonban nem klasszikus forrásközlés. A mintegy 200 oldalas bevezető tanulmány után csupán hat végrendeletet tesz teljes szövegével közzé, majd 22 testamentum-oldalt közöl másolatban; az ezt követő több mint ezer oldal viszont regesztákat tartalmaz – összesen 1522 darab végrendeletről! Minden esetben közli a testáló nevét, a készítés (esetleg a megerősítés) idejét, a testamentum nyelvét, terjedelmét, a tanúk nevét és aláírását, a pecsétek számát; majd rövid – többnyire 10-15 sor és egy-másfél oldal közötti terjedelmű – tartalmi összefoglalását adja a végakaratnak.³⁵ A munkából így teljes jegyzéket kapunk a nagyszombati levéltárban őrzött, a városban készült végrendeletekről; de számos résztéma kutatását segíthetik a regeszták, miként a bevezető tanulmány is.

A falvakban élő jobbágyok végrendeleteinek kutatása terén legfontosabb eredményként Kelemen István 2008-ban megjelent forrásközlő kötetét említhetem, mely 42 Sopron vármegyei településről 185 végrendelkező 188 „utolsó akaratát” tartalmazza a 18. század elejétől 1848-ig terjedő időszakból. Külön is figyelmünkre érdemes a mintegy 70 oldal terjedelmű bevezető tanulmány, mely – köszönhetően a történész szerző jogi végzettségének és elmélyült érdeklődésének – színvonalas bemutatását adja a közölt végrendeletek

³¹ Kovács 2018.

³² Héja 2016.

³³ Szálkai 2010.

³⁴ Németh 1995.

³⁵ Švecová 2014.

jogtörténeti sajátosságainak.³⁶ A kisebb tanulmányok közül Kothencz Kelemennek a 19. század elején keletkezett bajaszentistváni testamentumokkal foglalkozó dolgozatát emelném ki.³⁷

Találunk példákat arra is, hogy egy-egy híres személy testamentumát tette közzé – önálló kötetben vagy kisebb tanulmányban – a kutató. Az előbbinek szép példája Padányi Bíró Márton veszprémi püspök 1762-ben készült végrendeletének közzététele – teljes latin szövegével, annak alapos jegyzetekkel ellátott magyar fordításával, figyelemre méltó bevezető tanulmánnyal, mellékletként az eredeti dokumentumot hasonmás kiadásban is közölve.³⁸ E forrást nem csupán terjedelme – 55 oldalas, bőrbbe kötött végakaratról van szó! –, valamint készítőjének kiléte teszi érdekessé, de az a tény is, hogy – amint arra a közreadók is utalnak³⁹ – a korszakból kevés főpapi végrendelet érhető el nyomtatásban. Alaki szempontból nem egy „hagyományos” végrendelet, bár annak néhány fontosabb eleme megtalálható benne; sokkal inkább egy alapos számadás püspöki működésének 17 esztendejéről, annak fontosabb cselekedeteiről – miként az azokkal járó kiadásokról is.

A kisebb forrásközlésekre példaként Gyulai Éva közleményét említem, aki Aszalay Ferenc – II. Rákóczi Ferenc egykori szekretáriusa – végakaratainak két fennmaradt (egymástól eltérő szövegű) autográf kéziratát, valamint a hátrahagyott javairól felvett inventáriumot rendezte sajtó alá, rövid bevezetővel ellátva.⁴⁰

Végezetül: nem csupán a vizsgált társadalmi csoportok, illetve földrajzi tájak köre „tágult ki”, de – mint fentebb már utaltam rá – a kutatás időhatárai is. Ennek illusztrálására Herger Csabáné tanulmányát emelném ki, aki az 1850-es évek – azaz az Osztrák Polgári Törvénykönyv „uralma” alá tartozó időszak – pécsi végrendelkezési gyakorlatáról írt tanulmányt.⁴¹

Segédletek, gyűjtemény-ismertetők

A forrástípus iránti kutatói érdeklődés megélénkülését jelzi a gyűjtemények használatát könnyebbé tevő segédletek megjelenése is. Vajk Ádám a Győri Egyházmegyei Levéltárban őrzött testamentumokról készített segédletet: ebből megtudhatjuk, hogy az intézményben 1200-nál több végakaratot őriznek, melyek döntő többségét egyházi személyek készítették, a 18. század második, illetve a 19. század első felében. Figyelemre méltó, hogy csak a Püspöki Levéltár „Testamenta” gyűjteménye 1076 tételt tartalmaz!⁴²

³⁶ Kelemen 2008.

³⁷ Kothencz 2016.

³⁸ Hermann–Jakab 2013.

³⁹ Hermann–Jakab 2013: 16–18.

⁴⁰ Gyulai 2008.

⁴¹ Herger 2018.

⁴² Vajk 2005.

Míg Hermann István a Veszprémi Érseki Levéltár végrendeleti ügyekkel kapcsolatos anyagának kutatásához készített segédletet.⁴³

Már az is nagy segítséget jelenthet a kutatónak, ha felhívják a figyelmét egy gyűjtemény ez irányú gazdagságára. Ezt tette Kovács Kiss Gyöngy, aki a kolozsvári levéltárban őrzött végrendeletekről írt – azóta többször is napvilágot látott⁴⁴ – ismertetést; míg Dominkovits Péter a soproni levéltár kora újkori végrendelet-gyűjteményének gazdagságára igyekezett felhívni a figyelmet, különös tekintettel az evangélikus felekezethez tartozók végakarataira.⁴⁵

A kutatások néhány fontosabb irányáról

Amint az már az eddigiekből is kiderülhetett, a végrendeletek számos téma kutatására nyújtanak lehetőséget. Hasznosíthatja adataikat a temetkezési szokások kutatója ugyanúgy, miként a népi vallásosság, a vallásos társulatok múltja iránt érdeklődő; de alkalmasak lehetnek például a városon kívüli kapcsolatok feltérképezésére vagy a mindennapi élet kutatására is.⁴⁶ Jogtörténeti forrásértéküket is felismerte már jó néhány kutató; e témában is születtek az utóbbi évtizedben újabb eredmények.

Homoki-Nagy Mária a már említett, alapos bevezető tanulmánnyal közreadott szentesi forrásközlő kötete mellett több kisebb tanulmányt is publikált a témában. Összefoglalta gondolatait a női különjogokról; vizsgálta a végrendeletek kapcsán keletkezett pereket; a „három Dóczi” testamentumának elemzésével egy család történetének kutatásához használta e forrásokat.⁴⁷ Mintegy összegzőképpen „A mindennapok joga a jobbágy-paraszság végrendeleteiben” címmel készített terjedelmesebb tanulmányt; és értő előszót írt Nánásy Benjámin „Testamentom a’ Magyar Országi törvények szerént” című – 1798-ban megjelent, a témában alapműnek számító – munkájának reprint kiadásához.⁴⁸

Kajtár István több munkájában foglalkozott a jogi kultúrtörténeti szövegekkel, külön tanulmányt szentelve a szakrális elemek előfordulásának.⁴⁹ Utolsó tanulmányában pedig – mintegy összegzőképpen – áttekintő értékelést adott a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről – az utóbbiakat egy terjedelmes bibliográfia közlésével is alátámasztva.⁵⁰

⁴³ Hermann 2010.

⁴⁴ Korábbi megjelenéseiről: Horváth 2009: 270.; újabban: Kovács Kiss 2008. Témánk szempontjából nem érdektelen a kolozsvári osztóbírói intézményről kiadott kötete sem (Kovács Kiss 2012).

⁴⁵ Dominkovits 2018.

⁴⁶ A már említettek mellett néhány további példa: Horváth 2013a; Horváth 2013b; Horváth 2015.; Horváth 2017a; Horváth 2017b; Szuly 2013.

⁴⁷ Homoki-Nagy 2013; Homoki-Nagy 2016; Homoki-Nagy 2018b.

⁴⁸ Homoki-Nagy 2018c; Homoki-Nagy 2007.

⁴⁹ Kajtár 2009; Kajtár 2016.

⁵⁰ Kajtár 2018.

Fontosnak tartom megemlíteni: Homoki-Nagy Mária és Kajtár István mellett a Tárkány Szűcs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport további tagjai is részt vettek a végrendeletek kutatásában. Herger Csabáné 1850-es évekre kiterjedő, illetve Kothencz Kelemen bajaszentistváni végrendeleteket elemző kutatására már utaltam, miként saját publikációimra is. Két további nevet is említhetek még: Bánkiné Molnár Erzsébet azt vizsgálta, hogyan érvényesültek a nők érdekei a jászkun végrendeletekben;⁵¹ míg Gelencsér József öt vásárhelyi testamentumot mutatott be 2019 novemberében a Kajtár István Emlékkonferencián – ahol egyébként két további előadás is elhangzott e forrástípusról.⁵² Nem túlzás tehát azt állítani: az utóbbi évtizedben a Kutatócsoport tagjai fontos szerepet vállaltak a végrendeletek közreadásában és elemzésében is.

Összegzés helyett

Az utóbbi bő évtized eredményeit áttekintve láthatjuk, hogy a téma kutatásának határai több szempontból is kiterjedtek. Szinte az ország egész területéről említhettem publikációkat, miként határainkon kívülről is. Időben a 15. század elejétől az 1910-es évekig fél évezredet ível át a közzétett testamentumok keletkezési ideje. A már megkezdett munkákat folytató települések mellett újabb „csatlakozókról” is beszámolhattam; miként a téma kutatóinak sora is bővült időközben.

Mind hazánkban, mind azon kívül népszerűnek mondható tehát e forrástípus. Az előbbi bizonyíthatja a már elmondottak mellett az is, hogy az egyetemi hallgatók közül is kedvet kaptak néhányan a testamentumok kutatásához, több kiváló tudományos diákköri dolgozat született már munkájuk során – Hatos Hajnalka díjnyertes dolgozata nyomtatásban is megjelent.⁵³ Az utóbbiról pedig csupán annyit: 2010-ben Bécsben konferenciát szerveztek *Testamente aus der Habsburgermonarchie* címmel, melynek keretében az ausztriai kutatásokról hírt adó előadások mellett a magyarországi, valamint a szlovákiai eredményekről is elhangzott egy-egy beszámoló.⁵⁴

Mindezeket figyelembe véve megállapítható: a 2008 óta eltelt bő évtized jelentős eredményeket hozott a végrendeletek kutatása terén, lendületesen folytatva az azt megelőző negyedszázad ez irányú munkáját. Több ezerrel bővült a nyomtatásban elérhető testamentumok száma; a feldolgozások pedig tovább bővítik e forrástípusról korábban már meglévő ismereteinket.

⁵¹ Bánkiné 2013.

⁵² A konferencia előadásait tartalmazó kötet szerkesztés alatt van.

⁵³ Hatos 2009.

⁵⁴ A konferencián elhangzott előadások egy részét közli: Olechowski–Schemetter 2011; a hazai kutatásokról: Horváth 2011.

Irodalomjegyzék

BÁNKINÉ MOLNÁR Erzsébet

- 2013 A nők érdekeinek érvényesülése a jászkunsági végrendeletekben. In Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica 75) 69–78. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

CSOMOR Erzsébet

- 2015 *Zalaegerszegi végrendeletek 1701–1826. I–II.* (Zalai Gyűjtemény 77) Zalaegerszeg: Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára.

D. SZAKÁCS Anita

- 2008 *Medizingeschichtliche Testamente des 16–18. Jahrhunderts. Gesellschaftsgeschichtliche Quellen des Sanitätswesens der Stadt Ödenburg aus der frühen Neuzeit.* 16–18. századi orvostörténeti vonatkozású végrendeletek. A kora újkori Sopron város egészségügyének társadalomtörténeti forrásai. Sopron: Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára.

DOMINKOVITS Péter

- 2008 Rokonok és pénzügyek. A szombathelyi polgárok vidéki kapcsolatairól, végrendeleteik alapján (1606–1665). In Á. Varga László (főszerk.): *URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv III.* 275–291. Budapest: Budapest Főváros Levéltára.
- 2018 Sopron város kora újkori végrendeleteiről, különös tekintettel az evangélikus felekezethez tartozók végakarataira. *Soproni Szemle* 72:3. 248–251.

DOMINKOVITS Péter – D. SZAKÁCS Anita

- 2018 *Adalékok és források a soproni evangélikus városvezető és szellemi elit 17–18. századi társadalomtörténeti kutatásához, végrendeletek.* *Angaben und Quellen zur Gesellschaftsforschung der Ödenburger evangelischen stadtleitenden und geistigen Elite des 17–18. Jahrhunderts, Testamente.* Sopron: Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára.

GELENCSÉR József

- 2014 Tárkány Szücs Ernő inspirációi („... hogy talán kedvet kap a jogi népszokások kutatására is”). In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére.* (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 1) 121–134. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar.

GYULAI Éva

- 2008 Aszalay Ferenc, Rákóczi egykori szekretáriusa végrendelete és hagyatéki leltára (Miskolc, 1728–1729). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 47. 367–399.

HATOS Hajnalka

- 2009 A végrendeletek története a XVII-XIX. században. In Sulyok Gábor (szerk.): *„Optimi nostri”. Díjnyertes tudományos diákköri dolgozatok 2009.* 143–181. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft.

HÉJA László

- 2016 *„Tészem következendő rendelkezésem.” Törökszentmiklósi végrendeletek 1793–1919.* (Helyismereti Füzetek 6) Törökszentmiklós: Ipolyi Arnold Könyvtár, Múzeum és Kulturális Központ.

HERGER Csabáné

- 2018 Végrendelkezési szokások Pécssett az Osztrák Polgári Törvénykönyv uralma alatti években. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016. augusztus 22–27.) Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpózium előadásai.* (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 4) 77–92. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.

HERMANN István

- 2010 *Végrendeleti ügyek – Processus causarum: Testamentaria (VÉL A/22. 16.).* (A Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár Segédletei. Segédletek 3) Veszprém: Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár.

HERMANN István – JAKAB Réka

- 2013 *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök végrendelete 1762. Testamentaria dispositio Domini Martini Bíró de Padány episcopi Wesprimiensis de anno 1762.* Veszprém: Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára.

HOMOKI-NAGY Mária

- 2007 A végrendeleti öröklés a rendi magyar magánjogban. Nánásy Benjámin Törvényes hites szószóló könyve elé (1798). In *Nánásy Benjámin: Testamentom a' Magyar országi törvények szerint. Pesthen, Trattner Mátyás, 1798. c. kötet reprint kiadása.* VIII–XXIII.
- 2013 Gondolatok a női különjogokról. In Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára.* (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica 75) 297–308. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- 2016 „A törvényes igazság kiszolgáltatása végett...” In Béli Gábor – Korsósne Delecasse Krisztina – Herger Csabáné (szerk.): *Ut iuris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére.* 95–104. Pécs: Publikon Kiadó.
- 2018a *„Az általam megkért hiteles tanúk előtt következő végső rendelkezésemet tészem...” Jobbágy-parasztok végrendeletei Szentes mezővárosában.* (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 5) Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.

- 2018b A három Dóczi végrendelete. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Kultúra- és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016. augusztus 22–27.) Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpózium előadásai.* (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 4) 93–110. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.
- 2018c A mindennapok joga a jobbágy-paraszság végrendeleteiben. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár. New sources of legal history research: Digital Database of folk Law (DDFL).* (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 8) 153–203. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.

HORVÁTH József

- 2009 A magyarországi végrendelet-kutatás történetének vázlata, különös tekintettel a jogtörténeti kutatásokra. In Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből.* (ELTE Jogi Kari Tudomány 1) 265–279. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- 2011 Die ungarische Testamentsforschung, mit besonderer Berücksichtigung der dörflichen Testamente. Ein Literatur- und Forschungsbericht. In Thomas Olechowski – Christoph Schemetter (hgg.): *Testamente aus der Habsburgermonarchie. Alltagskultur, Recht, Überlieferung.* (Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs 1/2011.) 68–77. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- 2013a Végrendeleti adalékok a győri jezsuitáknál működő vallásos társulatok (kongregációk) történetéhez. In: *Csóka Úrtól Gáspár Atyáig. Ünnepi kötet Csóka Gáspár OSB 75. születésnapjára.* Szerk.: Rendtársai. 97–126. Győr: Szent Mór Bencés Perjelség.
- 2013b Végrendeleti adalékok a győri „rácok” 17–18. századi történetéhez. In Lukács Anikó (szerk.): *Felekezeti társadalom – felekezeti műveltség.* (Rendi társadalom – Polgári társadalom 25) 261–276. Budapest: Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület.
- 2014 A kora-újkori győri végrendeletek jogtörténeti forrásértékéről. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére.* (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 1) 153–174. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar.
- 2015 „... és nékem is, a minden Testnek uttyán el kelletik mennem.” Végrendeleti adalékok a 17–18. századi temetkezési szokásaink történetéhez. In Gyimesi Endre – Lénárt Anikó – Takács Erzsébet (szerk.): *A test a társadalomban. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2013. évi, sümegi konferenciájának kötete.* (Rendi társadalom – Polgári társadalom 27) 383–400. Budapest: Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület.

- 2016 A kora-újkori nyugat-dunántúli kismemesi végrendeletek jogtörténeti forrásértékéről. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 2) 176–195. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.
- 2017a *Győr lakóinak mindennapi élete a 17. században*. Győr: Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér.
- 2017b A 17–18. századi győri végrendelkezők városon kívüli vallási kapcsolatairól. In Pilipkó Erzsébet – Fogl Krisztián Sándor (szerk.): *Vallásos kultúra és életmód a Kárpát-medencében 10.* 209–225. Veszprém: Laczkó Dezső Múzeum.

HORVÁTH M. Ferenc

- 2010a *Váci végrendeletek II. (1751–1770)*. (Váci Történelmi Tár 6) Vác: Vác Város Levéltára.
- 2010b *Váci végrendeletek III. (1771–1785)*. (Váci Történelmi Tár 8) Vác: Vác Város Levéltára.

KAJTÁR István

- 2009 Jogi kultúrtörténeti szövegek a tradíció és a modern határán. In Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. (ELTE Jogi Kari Tudomány 1) 47–62. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- 2016 Szakrális elemek a jogi kultúrtörténetben. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 2) 196–203. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.
- 2018 Áttekintő értékelés a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *A jogtörténet új forrásai: Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár. New sources of legal history research: Digital Database of folk Law (DDFL)*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 8) 205–249. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.

KELEMEN István

- 2008 *Sopron vármegyei jobbágyvégrendeletek a XVIII. század elejétől 1848-ig*. (Források 2) Győr: Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága.

KOTHENCZ Kelemen

- 2016 Végrendelkezés Bajaszentistvánon a 19. század elején. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 2) 219–235. Szekszárd: Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar.

KOVÁCS Ilona

- 2018 „A mindenható örök Isten nevében!” *Debreceni végrendeletek gyűjteménye.* (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai) Debrecen: Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára.

KOVÁCS KISS Gyöngy

- 2008 Végrendeletek Kolozsvár város levéltárában. In Uő: *Megidézett múlt. Tanulmányok, forrásközlések.* 49–63. Kolozsvár: Korunk Kiadó–Komp-Press Kiadó.
- 2012 *A kolozsvári osztóbírói intézmény és a kibocsátott osztálylevelek.* Kolozsvár: Korunk Kiadó–Komp-Press Kiadó.

KULCSÁR Beáta

- 2008 Magyar nemesi végrendeletek a középkorban. *Belvedere Meridionale* 20:1–2. 58–78.

MAJOROSSY Judit – SZENDE Katalin

- 2010 *Das Pressburger Protocollum Testamentorum. I. 1410–1487.* (Fontes Rerum Austriacarum 3. Abt. Fontes iuris 21) Wien–Köln–Weimar: Böhlau Verlag.
- 2014 *Das Pressburger Protocollum Testamentorum. II. 1487–1529.* (Fontes Rerum Austriacarum 3. Abt. Fontes iuris 21) Wien–Köln–Weimar: Böhlau Verlag.

NAGY Ibolya

- 1986 Végrendeletek és temetkezés Szentesen a 19. században. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve.* 179–192.

OLECHOWSKI, Thomas – SCHEMETTER, Christoph (Hgg.)

- 2011 *Testamente aus der Habsburgermonarchie. Alltagskultur, Recht, Überlieferung.* (Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs 1/2011.) Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

RÁCZ István

- 1983 *Debreceni végrendeletek 1595–1847.* Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.

RÜSZ-FOGARASI Enikő

- 2012 A marosvásárhelyi Nagy Szabó Péter végrendelete. In Pál-Antal Sándor – Cornel Sigmirean – Simon Zsolt (szerk.): *A történetíró elhivatottsága. Vocatia istoricului. Emlékkönyv Szabó Miklós születésének 80. évfordulójára.* 278–283. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- 2014 *Kora újkori marosvásárhelyi végrendeletek 1586–1689.* (Erdélyi Testamentumok 5) Marosvásárhely: Mentor Kiadó.

ŠVECOVÁ, Adriana

- 2014 *Trnavské meštianske závetý (1700–1871)* I–II. Trnava: Trnavská Univerzita v. Travne. Právnická Fakulta.

SZÁLKAI Tamás

- 2010 „*Minek előtte halhatatlan drága lelkét Szent Istenének kebelére adná*”. *Derecskei végrendeletek és osztálylevelek 1745–1893*. (Hajdú-Bihari Levéltári Füzetek) Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.

SZENDE Katalin

- 2004 *Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen*. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 32) Budapest: MTA Történettudományi Intézete.
- 2008 „Míg el nem éri a nagykorúságot...” Gyermek a középkori magyarországi városi végrendeletekben. *Soproni Szemle* 62:3. 250–261.

SZULY Rita

- 2013 A győri Congregatio Agoniae Christi tevékenységének és társadalmi szerepének vizsgálata az 1743 és 1753 közötti időszakban. *Egyháztörténeti Szemle* 14:4. 13–30.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő

- 1961 *Vásárhelyi testamentumok*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- 1981 *Magyar jogi népszokások*. (Társadalomtudományi Könyvtár) Budapest: Gondolat.

TÓZSA RIGÓ Attila

- 2005 A városi elit családszerkezetének vizsgálata az 1529–1557 közötti pozsonyi végrendeletek alapján. In Czoch Gábor (főszerk.), Kocsis Aranka – Tóth Árpád (szerk.): *Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel*. 131–155. Pozsony: Kalligram.
- 2012 A reformáció hatásai a polgári végrendelkezés gyakorlatára, pozsonyi és bécsi források alapján. *Egyháztörténeti Szemle* 13:4. 39–57.

TÜDŐS S. Kinga

- 2003 *Hadviselő székelyek végrendeletei. Háromszék*. (Erdélyi Testamentumok I) Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- 2006 *Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei*. (Erdélyi Testamentumok II) Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- 2008a *Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei (1600–1660)*. (Erdélyi Testamentumok III) Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- 2008b A székely örökség háramlása a 16–17. századi végrendeletek tükrében. *Aetas. Történettudományi Folyóirat* 23:4. 205–222.
- 2008c Tüdős S. Kinga műveinek válogatott bibliográfiája. *Aetas. Történettudományi Folyóirat* 23:4. 203–204.
- 2011 *Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei 1661–1723*. (Erdélyi Testamentumok) Budapest: Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület.

VAJK Ádám

- 2004 *Végrendeleti sorozatok. Testamentarische Reihen*. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Segédletek 4) Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár.